

Sipos József-emlékkötet
Fontes et libri. Tanulmányok/Studies 2.
ISSN: 2786-2755
ISBN: 978-963-306-962-2
DOI: 10.14232/btk.2023.sje.5

FERWAGNER PÉTER ÁKOS^{ID}

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszék
e-mail: ferwagner@hist.u-szeged.hu

Nacionalista politikai szervezetek a két világháború közötti Szíriában

Sipos József történetírói érdeklődése jórészt a két világháború közötti magyar politikai pártokra irányult, s különösen sokat foglalkozott az Egységes Párttal és az agrárkérdéssel.¹ A vele folytatott beszélgetések során kiderült, hogy az őt érdeklő magyar és az engem érdeklő szíriai pártrendszer között ugyan sok a különbség, de az Egységes Párthoz hasonlóan a közel-keleti országban is létezett domináns politikai szervezet, mely az 1930-as években uralta az arénát. Habár az arab világban a politikai pártok meglehetősen későn jelentek meg és váltak megkerülhetetlen szereplőkké,² érdekes módon Szíriában már a 20. század elejétől kezdve központi szerepet játszottak. Más arab országokhoz hasonlóan a magukat pártoknak nevező szerveződések eleinte itt is csupán azonosan gondolkodó egyének laza csoportosulásait alkották, melyek élén prominens személyiségek álltak. A szíriai politikai pártoknak ez a fajta elitizmusa a két világháború közötti időszakban is megmaradt, amikor pedig már választott parlamentek működtek. Tömegpártok csak a második világháború alatt és után, a ma is jelentős Baasz Párt megalakulásával léptek be a politikai arénába.

Szíria két világháború közötti gazdasági-társadalmi viszonyaira az elmaradottság volt jellemző. A lakosság legnagyobb része pásztorkodással foglalkozott, s noha a tengerparti övezet gazdag vízforrásokkal rendelkezett, az ország területének csupán 10%-a állt kezdetleges művelés alatt, a földek pedig leginkább előkelő, a birtokaiktól távol élő nagybirtokosok (abszentisták) kezében összpontosultak. A

---

^{ID} orcid.org/0000-0002-2583-1324

¹ Sipos József: *A pártok és a földreform 1918–1919-ben*. Budapest, 2009.; uő: *A Bethleni kétfarmad. A Kisgazdapárt kormányzóparttá bővítése és az 1922-es választások*. Szeged, 2020.

² Baduel, Pierre-Robert: *Les partis politiques dans la gouvernamentalisation de l'État des pays arabes. Introduction*. In: Baduel, Pierre-Robert (éd.): *Les partis politiques dans les pays arabes*. 1. Le Machrek. *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, n° 81–82. Aix-en-Provence, 1998. 9–54.

mezőgazdaság mellett fontos megélhetési forrásnak számított a kereskedelem, de az ipar csupán kézműves keretek között folyt. Az első kisebb üzemek az első világháború után Damaszkuszban és Aleppóban jöttek létre. A vallási értelemben rendkívül heterogén (muszlim és keresztény) népesség létszáma legfeljebb 3 millióra rúgott. Az ország politikai fejlődését meghatározta, hogy 1920 után francia mandátumterületté (gyarmattá) vált, Párizs pedig a könnyebb ellenőrizhetőség érdekében („oszd meg és uralkodj!”) öt különálló adminisztratív egységre osztotta föl.

Az Oszmán Birodalom szíriai tartományában a nacionalizmus a kora újkori előzmények és az erőteljes nyugati hatások ellenére csak a századforduló után kezdett elterjedni.³ Az itteni társadalom hű maradt oszmán uraihoz, noha különböző liberális reformeszmék tért hódítottak a városi elit és értelmiség, a tisztikar, a nagybirtokosok és a hivatalnokok körében. Kulturális missziót teljesítő körök századfordulós megalakulása után az első komolyabb politikai szerveződések különböző személyiségek kezdeményezésére még az oszmán fennhatóság alatt, a cenzúrát felszámoló és nagyobb politikai szabadságot biztosító 1908. júliusi ifjútörök forradalom után jelentek meg. Rövid életű és változó hatékonyságú csoportosulások jöttek létre, melyekben közös volt a birodalom decentralizációjára vonatkozó igény és az arab kultúra és nyelv tiszteletben tartásának követelése. Az isztambuli forradalmat kirobantó Egység és Haladás Bizottságának (EHB) damaszkuszi illegális ága, az oszmán birodalmi adminisztráción belül nagyobb szíriai autonómiát szorgalmazó helyi értelmiségiekkel együttműködve tüntetéseket szervezett a forradalom támogatására. Erre válaszul a város tekintélyes vallásos méltóságai (*ulema*) létrehozták a konzervatív szellemiségű, Muszlim Unió nevű titkos csoportjukat, mely tiltakozását fejezte ki az EHB egyik-másik szekuláris intézkedése (például a nőkre vonatkozó szabályok enyhítése) ellen.⁴ Az 1876-ban elfogadott, majd felüggesztett alkotmány helyreállítása utáni új helyzetben, 1909 elején megrendezett első parlamenti választásokon Szíriában a Muszlim Unióval szimpatizáló jelöltek győzedelmeskedtek.⁵ Ezenkívül a szíriai autonómiának az Arab Újjászületés Társaságába tömörült hívei ugyancsak csatlakoztak az EHB damaszkuszi ellenzékéhez, azzal vádolva az ifjútörököket, hogy – a lakosság török komponensére helyezve a hangsúlyt – aláássák az Oszmán Birodalom kozmopolita jellegét. Az EHB liberális ellenfelei végül elérték, hogy 1912 áprilisában új parlamenti választást rendezzenek, csak hogy az egyre diktatórikusabb kormányzat olyan körülményeket teremtett, amelyek közepette már csak az ifjútörökök hívei indulhattak.⁶

Ezt látva a különböző felekezetekhez tartozó legismertebb szíriai liberális politikusok a brit megszállás alatt álló Egyiptomba emigráltak, és 1912–1913 fordulóján Rafik al-Azm és Rasíd Rida vezetésével Kairóban megalapították az első

---

³ Tamari, Steve: *Arab nemzeti tudat a kora újkori Szíriában*. Világtörténet, 7. (39.) évf. (2017) 4. sz. 511–522.

⁴ Lawson, Fred H.: *Syria*. In: Tachau, Frank (ed.): *Political Parties of the Middle East and North Africa*. Westport, 1994. 500–529.

⁵ A szervezet ezzel együtt az első világháború kitérése után feloszlott.

⁶ Kayali, Hasan: *Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire, 1876–1919*. *International Journal of Middle East Studies*, vol. 27. (1995) No. 3. 265–286.

világháború előtti ellenzék egyik legjelentősebb szervezetét, az Oszmán Decentralizáció Pártját (ODP). Az arabul beszélő tartományok (*vilajetek*) számára lényegesen nagyobb adminisztratív autonómiát követelő, jól szervezett pártnak számos szíriai és mezopotámiai városban működtek helyi csoportjai, melyek erőteljesen elleneztek az ifjútörökök által bevezetett reformokat. Az egyszerre arab és szíriai nemzeti gondolat az ODP-n kívül más, általában illegálisban tevékenykedő kisebb szervezetekben is teret nyert: ilyen volt az isztambuli Irodalmi Klub, a hadsereg arab tisztjei körében aktív, Párizsban alapított Ifjú Arab Társaság (al-Fatat) és a Mezopotámiában és Szíriában egyaránt jelen lévő, 1913 októberében létrehozott Szövetség (al-Ahd).

Közülük a legjelentősebb al-Fatat elődjét 1909-ben Franciaországban tanuló arab diákok hozták létre al-Kahtanija néven (Kahtan az arabok egyik legendás őse volt), mely duális arab–török államot képzelt el az Osztrák–Magyar Monarchia mintájára. Az elképzelések szerint a birodalmon belül az arab tartományok külön királyságot alkottak volna saját parlamenttel és kormánnyal, ahol hivatalos nyelvként az arabot használták volna. A szultán egyszerre viselte volna a török és az arab koronát. Ezenkívül a szervezet szorgalmazta az arab társadalom felemelését és az oktatás fejlesztését.⁷ A kormány erőteljes törökösítő politikája azonban elsodorta az ilyen típusú „mészkelt” megoldásokat, és radikalizálta az arab ellenzékét. Egyesek Franciaországba mentek, s ott próbáltak érvenyt szerezni érdekeiknek. Közéjük tartozott Nagib Azuri, aki talán elsőként szorgalmazta az arabok Oszmán Birodalomból való kiválását és egy Bejrúttól Ománig terjedő arab állam létrehozását. A francia fővárosban megalapította az Arab Haza Ligáját, és saját lapot is indított.⁸ Ennek a szellemi-politikai eszmélésnek a csúcspontját az ODP támogatásával 1913 júniusában Párizsban megrendezett szíriai többségű arab kongresszus jelentette, mely mérsékelt reformprogramot fogadott el.⁹

A világháború kitörése után mind az ODP, mind a titkos társaságok vezetői menekülni kényszerültek az ifjútörök kormány üldözése elől.¹⁰ Amikor 1916 nyarán a nagy tekintéllyel bíró arab vallási-politikai vezető, a mekkai Huszein ibn Ali emír, a szent helyek őrzője (*saríf*) brit támogatással törökellenes felkelést robbantott ki, számos szíriai – különösen az al-Fatat tagjai közül – csatlakozott hozzá. A szíriai elit legnagyobb része, mely nem bízott Huszein képességeiben, ugyanakkor passzív maradt. Eközben az ODP kairói vezetősége átszervezte a csoportosulást,

---

⁷ Yenen, Alp: *Envisioning Turco-Arab Co-Existence between Empire and Nationalism*. Die Welt des Islams, vol. 61. (2021) No. 1. 72–112.

⁸ Ferwagner Péter Ákos: *Nagib Azuri és az „arab ébredés”*. In: Ferwagner Péter Ákos – Garaczi Imre – Kalmár Zoltán (szerk.): *Mediterrán perspektívák*. Budapest, 2015. 67–82.

⁹ J. Nagy László: *A Méditerranéum a XX. században*. Szeged, 1996. 40–41.; Chevallier, Dominique: *Le Congrès arabe de Paris (juin 1913) à la société de Géographie*. La Géographie, n° 1552, jan–mars 2014. 10–17.

¹⁰ Bejrútban és Damaszkuszban a török hatóságok arab hazafiakat tartóztattak le és végeztek ki 1915 augusztusában és 1916 májusában. Ajay, Nicholas Z., Jr.: *Political Intrigue and Suppression in Lebanon during World War I*. International Journal of Middle East Studies, vol. 5. (1974) No. 2. 140–160.

mely 1918 végén felvette a Szíriai Egységpárt elnevezést. A párt jelentősen megerősödött, mikor Huszein fia, Fejszal emír arab felkelői a britek segítségével 1918 októberében bevonultak Damaszkuszba. Az ország négyszáz év után megszabadult török uraitól, történetében új korszak kezdődött.

A rendkívül bonyolult situáció (katasztrofális gazdasági és szociális helyzet, tisztázatlan politikai viszonyok) közepette Damaszkuszban és a belső területeken a hatalmat a britek szövetségese, Fejszal szerezte meg. Kormányzatának kulcspozícióiba az oszmánokkal együttműködő régi városi elit helyébe híveit, ifjú nacionalistákat, értelmiségieket és hivatalnokokat állított. Arra törekedett, hogy a Közel-Keleten nagy kiterjedésű arab államot hozzon létre az uralma alatt. Ehhez meg akarta nyerni a térségben ugyancsak szerfelett aktív cionisták támogatását, ezért 1919 elején beleegyezett a palesztinai zsidó bevándorlás engedélyezésébe.¹¹ Minden igyekezetével azon volt, hogy a párizsi békekonferencián elismertesse szíriai uralmát a nagyhatalmakkal, elsősorban Franciaországgal, melynek térségbeli érdekeltiségeivel mindenki tisztában lehetett, hiszen az 1916-ban megkötött és a bolsevikok által a következő évben nyilvánosságra hozott Sykes–Picot-szerződés nyilvánvalóvá tette Párizs ígényeit.¹²

Mivel Fejszal nemigen járt sikerrel, a Damaszkuszban időközben valósággal kivirágzó arab nacionalista mozgalom s leghangosabb csoportosulása, a palesztinai és szíriai aktivistákból álló Arab Klub egyre hevesebb bírálatokban részesítette az előkelő származású emírt. A Damaszkuszban titkos társaságként megalakult Arab Klub az első világháború után Fejszal kritikusanak számított, jóllehet számos tagja a kormányzat felső köreihez tartozott. Mivel a vezetésében több palesztinai arab foglalt helyet, érthető módon különösen ellenezte az emírnek azt a tervét, hogy a britekkel együttműködve megkönnyítse a szentföldi zsidó bevándorlást. Az arab felkelésben részt vállaló, befolyásos al-Fatat ugyanakkor, mely 1918 decemberében Arab Függetlenségi Párttá (AFP) alakult, óvatosabb hangot ütött meg, de a cionista célokat ő is elutasította. Deklarált célja „minden arab ország felszabadítása volt az idegen uralom alól”.¹³ A pártban olyan politikusok foglaltak helyet, akik a következő időszak meghatározó figurái lettek (Jaszin al-Hásimi, Ali Rida ar-Rikabi, Dzsamíl Mardam-Bej, Naszib al-Bakri, Sukri al-Kuvatli). Jelentőségét mutatja, hogy 1919 végéig Fejszal nemigen tudott érdemi döntéseket hozni a párt beleegyezése nélkül. A korszak harmadik fontos csoportosulása, a szinte kizárólag iraki származású katonatisztekkel álló al-Ahd prominens tagjai – akik Fejszal támogatói voltak, damaszkuszi kormányában pedig magas tisztségeket birtokoltak – kiálltak az emír mellett. Habár mind a három politikai erő arab nacionalistának nevezhetjük, regionális érdekek osztották meg őket, amelyek idővel fokozatosan felülírták a közös célokat. Az Arab Klubot elsősorban Palesztina és a cionistákkal

---

¹¹ *A Fejszal–Weizmann megállapodás. Akaba, 1919. január 3.* In: Lugosi Győző (szerk.): *Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez.* Budapest, 2006. 53–54.

¹² Ferwagner Péter Ákos: *Közel-keleti nagyhatalmi érdekek az első világháborúban: titkos szerződések.* Mediterrán és Balkán Fórum, 9. évf. (2016) 3–4. sz. 33–52.

¹³ Legrain, Jean-François: *Transformations sociales et revendications nationales dans le Proche-Orient (1876–1945).* Aix-en-Provence, 2016. 48.

való szembeszegülés érdekelte, az al-Ahd viszont egyre inkább Irakra figyelt.¹⁴ Feiszalnak minden politikai érzékére szüksége volt, hogy lavírozni tudjon e különböző érdekek és a nagyhatalmi törekvések között.

A gazdasági összeomlás megakadályozása és a zűrzavaros belső viszonyok rendezése érdekében, és hogy a politikájának széles körű támogatást szerezzen, 1919 közepén Feiszal úgy döntött, összehívja a Szíriai Általános Kongresszust, amelyben az egykori oszmán választási rendszer szerint megtartott választások nyomán az ellenzéke és az egykori al-Fatat, az AFP is erős pozíciókhoz jutott.¹⁵ Ez az ellenzék az aleppói, hamai és homszi független képviselőkkel együtt ezt a 89 tagú parlamenti fórumot a július 2-án elfogadott programja alapján hamarosan az intranzigens arab nacionalizmus legfőbb szószékévé alakította át. Az alkotmányos monarchiává átalakítandó, Libanont, Palesztinát és az északi Kilikiát is magában foglaló Szíria teljes függetlenségét követelte, miközben a kisebbségek jogait garantálta volna. Magától értetődik, hogy az idegen ellenőrzés minden formáját (cionista program, francia mandátum) elutasította. Követeléseit 1919 nyarán Wilson amerikai elnök kezdeményezésére a térségbe látogató, a helyiek jövőre vonatkozó elképzeléseire kíváncsi King–Crane-bizottságnak is a tudomására hozta.¹⁶

1919 végén, amikor Feiszal egyre reménytelenebb tárgyalásokat folytatott Párizsban Clemenceau kormányával Szíria függetlenségének francia elismeréséről, az AFP tagjai létrehozták a Nemzetvédelmi Bizottságot, hogy rákényszerítsék Feiszalt a francia követelések (a gyámság) elutasítására. Az intranzigens nacionalizmus hisztérikus légkörében (decemberben tömegtüntetésekre került sor Damaszkuszban a franciákkal kötendő bármilyen kompromisszum ellen) 1919 végén az emír ellenzéke semlegesítése céljából megmaradt támogatóit a Nemzeti Pártba tömörítette, amely a franciák segítségével megteremtendő szíriai alkotmányos monarchia mellett tette le a garast. Feiszal terve csak részben vált be. 1920 márciusában a homszi Hásim al-Atászi által elnökölt Szíriai Általános Kongresszus királlyá választotta ugyan az emírt, de elutasított minden kompromisszumot Franciaországgal, s ragaszkodott Szíria teljes és sérthetetlen szuverenitásához. Megalakult ugyan a Szíriai Arab Királyság, de az érdekeiket védő franciák ebbe nem nyugodtak bele. Kezükre játszott, hogy a San Remó-i konferencia áprilisban francia népszövetségi mandátumterületté nyilvánította Szíriát, mire válaszul al-Atászi vezetésével radikális nacionalista kormány alakult Damaszkuszban, Feiszal mérsékelt politikája pedig megbukott. A franciák ebben a feszült helyzetben a katonai megoldás mellett döntöttek, s 1920 júliusában a megszállásuk alatt álló Libanontól megtámadták a királyságot, melynek kicsiny, gyenge hadseregét könnyűszer-

---

¹⁴ Hourani, Albert: *Arabic Thought in the Liberal Age, 1798–1939*. Cambridge, 1983. 11. fejezet.

¹⁵ Libanonban és Palesztinában ugyanakkor nem tudtak választásokat rendezni, így onnan delegálták a többé-kevésbé reprezentatívnek tekintett képviselőket. Magában Damaszkuszban viszont a régi, oszmánokhoz húzó és az Arábiából származó Feiszallal szembehelyezkedő városi előkelő elit aratott elsöprő győzelmet.

¹⁶ Ferwagner Péter Ákos: *A King–Crane-bizottság tevékenysége és a Szíriáért vívott diplomáciai küzdelem*. Acta Historica, tom. 141. (2017) 153–170.

rel legyőzték. Nemcsak Feiszalnak és kormányának kellett távoznia Damaszkusból, az éppen csak megszerveződő politikai pártok is felbomlottak.¹⁷ Az ország mandátumterületként francia uralom alá került.

Feiszal elűzése és számos nacionalista politikus bebörtönzése után a nyíltan gyarmatosító módszereket alkalmazó francia mandátori hatóságok előbb leválasztották Libanont, majd több önálló részre osztották a 188 ezer km² területű országot (Aleppói Kormányzóság, Damaszkuszi Állam, Alavita Terület, Drúz-hegység). Betiltották az összes szíriai politikai pártot és csoportosulást, ezért a nacionalista szervezkedés külföldön folytatódott. A Szíriai Egységpárt megpróbálta összefogni a szíriai és palesztinai függetlenségi csoportokat, és 1921 elején Genfben összehívta a Szíriai–Palesztinai Kongresszust, mely júniusban a Népszövetségtől kérte Szíria egységének és függetlenségének az elismerését – eredménytelenül.¹⁸ Szíriába az 1921-es amnesztia után az emigránsoknak először 1922-ben nyílt alkalmuk hazatérni, amikor a középosztálybeli belgyógyász, Abder-Rahmán Sahbandar vezetésével Damaszkuszban megalapították a titokban működő, szekuláris Vaskéz Társaságot. A csoport, mely keményen támadta a franciabarátsággal és kollaborációval vádolt Hakki al-Azm kormányát, a tagjait elsősorban a világháború alatt elmenekült nacionalistákból, nagykereskedőkből és diákokból toborozta. Április folyamán számos, áldozatokat is követelő franciaellenes tüntetést szervezett a fővárosban, miközben az északi Aleppóban a mandátori hatóságok elleni fellépést a Vöröskéz Társaság koordinálta.¹⁹ A véres tüntetések után megtorlás következett, a Vaskéz Társaságot feloszlatták, tagjait bebörtönözték (Sahbandar húsz évnyi börtönbüntetést kapott, majd másfél év múltán külföldre távozhatott). Az üldözöttekkel szolidaritást vállalva a damaszkuszi bazár két hétig zárva tartott.

A franciák 1923-ban ugyan választásokat rendeztek, de ezeken – a hatóságok „közreműködésével” – csupa franciabarát előkelők győzedelmeskedtek, a nacionalista ellenzéknek pedig legfeljebb arra nyílt lehetősége, hogy a választási csalások ellen tiltakozzon. Az ellenzék követeléseit (a „függetlenség” és területi „egység” a két világháború között a nacionalisták állandó jelszava lesz) aligha elégítette ki, hogy 1924 közepén Szíria néven az aleppói és damaszkuszi „államot” egyesítették.²⁰

Csak a reformer gondolkodású új főbiztos, Maurice Sarrail tábornok kinevezése után nyílt lehetőség a legális pártszerveződésre: 1925-ben feloldották a politikai szervezetek létrehozásának a tilalmát, minek következtében megszülethetett a szíriai politikai pártok új nemzedéke. Ennek legfontosabb tagja a Vaskéz helyébe lépő, laikus szellemiségű Néppárt lett. Élén az a Sahbandar állt, aki 1924 nyarán térhetett haza Európából, vezetői pedig a damaszkuszi nacionalista előkelők közül

---

¹⁷ Ferwagner Péter Ákos: *Az első szíriai állam története: a kérészetű damaszkuszi Arab Királyság*. Belvedere Meridionale, 27. évf. (2015) 3. sz. 5–14.

¹⁸ Mouton, Marie-Renée: *Le congrès syrio-palestinien de Genève (1921)*. Relations internationales, No. 19. (automne 1979) 313–328.

¹⁹ Programjáról, szervezeti felépítéséről, tagságáról szinte semmit sem tudunk. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a Vaskéz ideológiáját követte. Lawson: *Syria*, 500–529.

²⁰ Ez volt az első alkalom a történelemben, hogy a térségben egy államot hivatalosan Szíriának nevezzenek.

kerültek ki. A meglehetősen szervezetlen, elitista csoport taglétszáma 1925 nyarán meghaladta ugyan az ezret, és saját lapot jelentetett meg, de kiforrott társadalmi-gazdasági programmal nem rendelkezett. Politikai követeléseik középpontjában a franciák által leválasztott Libanont és Alexandrettát is magában foglaló Nagy-Szíria függetlensége állt, emellett szorgalmazta az egyéni szabadságjogok (sajtó- és gyülekezési szabadság) alkotmányos garanciáját, a még gyerekcipőben járó hazai ipar kormányzati védelmét (elsősorban a francia konkurenciával szemben) és az általános alapfokú oktatás bevezetését.²¹ Amikor 1925 júliusában kitört a hatalmas erejű drúz felkelés a franciák ellen,²² a Néppárt támogatásáról biztosította a lázadókat, sőt nemzeti jelleget kölcsönözve a felkelésnek országos méretűvé duzzasztotta az eredetileg csak a Drúz-hegységre korlátozódó mozgalmat, mire a hatóságok betiltották a szervezetet.

A párt megmaradt tagjai 1927 őszén, már a felkelés leverése, valamint a franciáknak ama bejelentése után, hogy Szíriának szerves alaptörvényt szándékoznak adni, az államügyeket pedig egyre inkább a helyiekre bízni, a kurd származású Ibrahim Hananu kezdeményezésére²³ a Nemzeti Blokk nevű ernyőszervezetben szervezték újjá önmagukat, a tizenöt alapító tag pedig tovább vitte a korábbi liberális reformista programját. Immáron kevésbé radikálisan viszonyultak a mandátumhoz, mint akár a Vaskéz, akár a Néppárt, s „tiszteltreméltó együttműködésre” törekedtek a főmegbízottal. A szisztematikus konfrontáció politikájával felhagytak, helyette a lassú, módszeres tárgyalások taktikáját választották. Különösen sokat jelentett, hogy az 1928 márciusában és 1930 júliusában meghirdetett amnesztia révén számos emigráns nacionalista politikus térhetett haza, akik a Blokk prominens vezetőivé váltak. Annak ellenére, hogy a Blokk nevét hivatalosan csak 1931 őszén használta először, a Szíria területi integritását és függetlenségét tartalmazó végleges programját pedig 1932 novemberében mutatta be, domináns szerepet játszott már az 1928-as parlamenti választásokon is. A következő évtizedben a későbbi köztársasági elnök, Sukri al-Kuvatli és Dzsamíl Mardam-Bej vezetésével a legjelentősebb nemzeti pártnak számított a szíriai politikai arénában, habár korántsem az egyetlennek, mivel személyi ellentétek miatt a nacionalisták képtelenek bizonyultak egységes politikai szervezetet alakítani.²⁴

A Nemzeti Blokk nem tekinthető valódi, modern értelemben vett pártnak. A szervezet sokkal inkább meghatározó politikusok elitista bázisainak informális koalícióját jelentette, amelyben az óhajtott cél érdekében a döntéshozók összefogtak egymással. A Blokk vezetői „apportként” bevitték saját, hozzájuk hű támogatói bázisukat a szervezetbe, ezek a kliensek pedig – a szíriai társadalom klán-struktú-

---

²¹ Chizik, I.: *Political Parties in Syria*. Journal of the Royal Central Asian Society, vol. 22. (1935) No. 4. 556–565.

²² Ferwagner Péter Ákos: *A francia gyarmati uralom megrendülése a Közel-Keleten. Az 1925–1927-i szíriai felkelés*. Világtörténet, 7. (39.) évf. (2017) 4. sz. 545–573.

²³ Moubayed, Sami: *Steel & Silk. Men & Women Who Shaped Syria 1900–2000*. Seattle, 2006. 376.

²⁴ Khoury, Philip S.: *Factionalism among Syrian Nationalists during the French Mandate*. International Journal of Middle East Studies, vol. 13. (1981) No. 4. 441–469.

rájának megfelelően – nem a pártnak, hanem a patrónusuknak tartoztak lojalitással. Következésképpen a Blokknak sohasem sikerült világos, koherens politikai programot megalkotnia, aminek eredménye egy politikailag és ideológiailag egységes tömegpárt kialakulása lehetett volna; gazdasági és szociális elképzelések például csak ködösen kerültek megfogalmazásra („agrárreform”, kötelező elemi oktatás és sorkatonai szolgálat), s még abban sem sikerült egyezsége jutni, hogy a független Szíria köztársaság vagy monarchia, laikus vagy teokratikus állam legyen-e. A Blokk főként az állandó személyi és ideológiai vitákba merült vezetők egyéni érdekeinek védelmében lépett fel, a tömegeket pedig csupán alkalmanként mobilizálta. A vezetőség ugyanakkor társadalmi, gazdasági és kulturális értelemben nagyfokú homogenitást mutatott. Több mint 90%-a szunnita muszlim és a nagyvárosok lakója volt (50%-uk Damaszkuszából, 30%-uk Aleppóból származott). Mivel a Blokk városi párt volt, és bázisa is a városlakók közül került ki, a hangadók kevés figyelmet fordítottak a vidékre, melyet politikai és intellektuális értelemben fejletlennek tartottak, valamint az etnikai és vallási kisebbségekre (kurdok, örmények, drúzok, alaviták). Kétharmaduk nagy- vagy középbirtokosnak számított, több mint 90%-uk laikus oktatásban részesült, több mint felük Isztambulban folytatta a tanulmányait oszmán közigazgatási vagy katonai iskolában, 20%-uk pedig Európában vagy a bejrúti Szíriai Protestáns Kollégiumban (a későbbi Amerikai Egyetemen) szerzett diplomát. 40%-uk professzionális politikus volt, egyharmaduk jogász vagy egyetemi oktató, továbbá gyógyszerészek, kereskedők, vallásjogászok, hivatalnokok, volt katonatisztek színesítették a palettát. Életkorban is közel álltak egymáshoz, zömük az 1880-as 1890-es években született.²⁵ 1932-ben héttagú állandó irodát állítottak fel, mely a Blokk mindennapi tevékenységét irányította, és rendszeres időközönként összehívta a párt tanácsát. Tervebe vették általános kongresszusok tartását is. A Blokk két újságot adott ki.

Az 1928. áprilisi választásokat azt követően rendezték meg, hogy az 1926 szeptemberében kinevezett Henri Ponsot főmegbízott kilátásba helyezte Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívását. A városokban a nacionalisták, vidéken a franciabarát előkelők győzedelmeskedtek.²⁶ Az 1928 nyarán összeülő, 63 tagú új parlament két hónap alatt az európai demokráciák által inspirált alkotmánytervezetet készített (parlamentáris köztársaság, muszlim vallású köztársasági elnök széles jogkörökkel, felelős kormány, vallásszabadság). A főbiztos azonban a Párizsnak nem tetsző cikkelyek miatt (például nemzeti hadsereg létrehozása) nem volt hajlandó kihirdetni az alaptörvényt, 1930-ban pedig a parlamentet is feloszlatta. Mindez politikai feszültséget szült, de a Nemzeti Blokk mérsékelt irányvonalának hatására az elégedetlenség nem csapott át erőszakba. A világgazdasági válság miatt rosszabbodó szociális körülmények hatására végül a főmegbízott mégis kihirdette az új alkotmányt, csakhogy az olyan klauzulát tartalmazott, melynek értelmében a mandátori hatalom érdekeivel ellentétes cikkelyek és törvények esetében a főmegbízottnak vétőjoga van. Ponsot egyúttal új választásokat írt ki, illetve be-

---

²⁵ Legrain: *Transformations sociales et revendications nationales*, 73–74.

²⁶ Baron, Xavier: *Aux origines du drame syrien 1918–2013*. Paris, 2013. 83.

jelentette a mandátum lezárására irányuló francia–szíriai kétoldalú szerződés megkötésének a tervét, melynek mintájául a britek 1930-ban Irakkal kötött szerződése szolgálhatott.

A Nemzeti Blokkon kívül már az 1928-as választásokon számos más párt is indult, s jutott be a Nemzetgyűlésbe. A Szíriai Egységpártot például még 1925-ben a francia hatóságok segítségével hozták létre eredetileg a Néppárt ellensúlyozására. Az 1930-as években a politikai élet fő kérdése az volt, hogy miképpen lehetne kivívni az önállóságot Szíria számára, különösen azután, hogy a csalásokkal tarkított 1931. decemberi választásokon a Nemzeti Blokk nacionalistái a 70 mandátumból csupán 17-et szereztek meg, ennek ellenére képesek voltak a függetlenség ügyét napirenden tartani, noha annak módozatairól súlyos belső viták robbantak ki. A követendő módszerekről a következő években széles körű polémia folyt a pártok között is, ezekben a vitákban pedig a városi ifjúságra és a kispolgárságra támaszkodó új szervezetek markánsan hallatták a hangjukat.²⁷

Határozottabb magatartás mellett szállt síkra a franciákkal folytatott függetlenségi tárgyalásokon 1933 után a fiatalabb politikusnemzedék Nemzeti Akcióligába tömörült azon csoportja, mely a pánarabizmus hangoztatása mellett hevesen bírálta a régi nacionalista gárda mérsékelt, szerinte megalkuvó és impotens politikáját. A középosztálybeli kereskedőkre, értelmiségiekre és hivatalnokokra támaszkodó, Homsz központú, Aleppóban és Hamában is aktív, de Damaszkuszban szinte láthatatlan ligát a Belgiumban tanult jogász értelmiségi, Abder-Razzák ad-Dandasi hozta létre, megalapításánál Sahbandar bábáskodott. Dandasi 1935-ös halála után a csoport a kompromisszummentes nacionalizmus és pánarabizmus felé toldott el, szorgalmazta a nemzeti felkelést, a felekezeti és törzsi megosztottság felszámolása révén a társadalom teljes átalakítását, valamint minden arab ország gazdasági integrációját.²⁸ A liga fiatalok közötti térhódítását a Nemzeti Blokk úgy próbálta meg lassítani, hogy 1936 elején saját ifjúsági szervezetet állított föl Nemzeti Ifjúmozgalom néven, mely létrehozta a Vasingesek nevű, a jövőbeli nemzeti hadsereg csírájának szánt paramilitáris, fasiszta és náci hatásokat mutató csoportját.²⁹

Az 1920-as években fontos szerepet betöltő aleppói kormányzó, Szubhi Barakat kevésbé ismert al-Mútaadin nevű frakciója ugyanakkor azt javasolta, hogy a függetlenséget Franciaországgal szoros együttműködésben próbálják kivívni. Hasonló mérsékelt álláspontot képviselt a szíriai politikai élet veteránja, Hakki al-Azm 1929-ben alapított, egykori oszmán hivatalnokokból és földbirtokosokból álló Reformpártja, mely a független köztársaság létrehozását fokozatosan, tárgyalásos úton képzelte el. A szervezet taglétszáma csupán néhány tucatot tett ki, két év múltán fel is oszlott. Időközben Barakat 1930-ban létrehozta az Alkotmányos Pártot, mely eleinte a Nemzeti Blokk ellenzékeként lépett fel, és a függetlenség megszerzése érdekében szintén a Franciaországgal való együttműködés mellett kardoskodott, később viszont, a Szíria függetlenségét kilátásba helyező 1936-os

---

²⁷ Baron: *Aux origines du drame syrien*, 84–86.

²⁸ Porath, Yehoshua: *In Search of Arab Unity 1930–1945*. London, 1986. 169.

²⁹ Nordbruch, Götz: *Nazism in Syria and Lebanon. The Ambivalence of the German Option, 1933–1945*. London, 2009.

szerződés³⁰ heves vitákat hozó tárgyalásai idején radikalizálódott, és közeledett a legjelentősebb szíriai nemzeti párthoz. A nepotista csoport támogatottsága mindvégig elenyésző maradt. A poraiból újjáéledő Arab Függetlenségi Párt ezzel szemben a Szíriából, Libanonból és Irakból álló pánarab föderáció azonnali létrehozását követelte. Egy kisebb rojalista csoportosulás, az 1920-as évek végének parlamenti vitáiban aktív szerepet játszó, Rida ar-Rikabi által 1928-ban alapított Községi Rojalista Párt ugyanakkor alkotmányos monarchia megteremtése mellett szállt síkra, a trónra pedig előbb Huszein mekkai emír legidősebb fiát, Alit, majd az ő utódát, az iraki régenst, Abdul-Iláhot szemelte ki.³¹ Elsősorban a jövő szempontjából jelentős az 1930-as évek végén a Nemzeti Akcióligából kivált aktivista, a filozófus Zaki al-Arszúzi körül megszerveződő radikális pánarab eszmeiségű csoport, mely számos átalakulás és a Misal Aflak és Szalah Bitar körével kötött szövetségkötés után az 1940-es években létrehozta az Arab Újjászületés Szocialista Pártját (Baasz).³²

1936 után a franciákkal megkötött szerződés sikere ellenére a vezető szerepet játszó Nemzeti Blokkon belül súlyos belső egyenlenségek bukkantak felszínre, ami annak a következménye volt, hogy 1937-ben külföldi emigrációjukból hazatérhettek az 1925-ös nagyszabású felkelés karizmatikus nacionalista élharcosai (Sahbandar, Szultán al-Attras, Sakib Arszlán). Az intranzigens nacionalizmus eme hívei elvetettek a mandatori hatalommal minden egyezkedést, elítélték Sukri al-Kuvatli és Dzsamíl Mardam-Bej tárgyalásos politikáját, ami 1937 júliusában Homszban, novemberben pedig Aleppóban összecsapásokhoz vezetett a nacionalisták táborán belül! A Blokk népszerűsége csökkenni kezdett, amiben az is közrejátszott, hogy a főmegbízott és a hatóságok minden eszközzel akadályozni próbálták a francia–szíriai szerződés végrehajtását. Sahbandar hívei Nemzeti Egységfrontot alakítottak, kiáltványukban hitet tettek a korlátlan nemzeti szuverenitás és területi integritás mellett, 1938 februárjában pedig erőszakos tüntetéseket szerveztek a szerződés és a franciáknak tett bárminemű engedmény ellen. 1938 végén a front a beduinok és több kisebbség képviselőivel együtt Alkotmányos Blokkot alakított a kormány ellenzékének egyesítésére. 1939-re a politikai élet zsákutcába ju-

---

³⁰ Heves politikai küzdelem (sztrájkok, kijárási tilalom) után, 1936 áprilisában a Nemzeti Blokk képviselőiből álló delegáció utazhatott Párizsba a francia–szíriai szerződés tető alá hozására. A baloldali Népfront franciaországi választási győzelme nagy lökést adott a tárgyalásoknak. A szeptemberre elkészült szöveg kilátásba helyezte a Drúz-hegységgel és az Alavita Területtel kiegészített, független és szuverén szíriai állam megteremtését, miközben a külpolitikai és katonai együttműködést a két ország között fenntartotta. A siker kisugárzott a Nemzeti Blokkra, amely decemberben simán megnyerte a választásokat. A Népfront bukása után azonban a jobboldali többségű francia nemzetgyűlés elutasította a szerződés ratifikálását, így az nem léphetett hatályba, Szíria pedig nem válhatott önállóvá. Baron: *Aux origines du drame syrien*, 86–93.

³¹ Lawson: *Syria*, 500–529.

³² Watenpugh, Keith D.: „*Creating Phantoms*”: *Zaki al-Arsuzi, the Alexandretta Crisis, and the Formation of Modern Arab Nationalism in Syria*. *International Journal of Middle East Studies*, vol. 28. (1996) No. 3. 363–389.

tott, a kormányok sűrűn váltották egymást, a franciák nemigen hajlottak engedelmükre. Júliusban Hásim al-Atászi köztársasági elnök lemondott, a főmegbízott felfüggesztette az alkotmányt, és feloszlatta a parlamentet.

Az 1930-es évek politikai sokszínűségét az alsóbb városi néprétegek körében tapasztalható szociális és gazdasági problémák még tovább színezték, mivel ösztönözték az 1920-as évek közepén felbukkanó és az egész országot behálózó iszlámista társaságok hálózatának erősödését. Ezeket a társaságokat helyben az ulema tekintélyes tagjai vezették, pénzügyi támogatást pedig a városi kézművesektől és kiskereskedőktől (a *bazártól*) kaptak. Az arab világban mindenütt fontos társadalmi réteget jelentő bazár vállalkozásai alaposan megsínylették a tömegesen beáramló nyugati nagyipari termékek konkurenciáját és az 1929–1933-as világgazdasági válságot. 1936-ban az iszlámisták arra ösztönözték a Nemzeti Blokkot, hogy nyújtson anyagi segítséget a brit mandátori hatalom ellen felkelést kirobantó palesztinai araboknak, de ezek a társaságok igazán jelentős politikai szereplőkké csak a második világháború után váltak, amikor demonstrációk valóságos sorozatát szervezték meg Damaszkuszban a nők egyre szélesebb körű közéleti szerepvállalása és a szíriai iskolák szekularizációja elleni tiltakozásul.

A két világháború közötti Szíriában nem volt elhanyagolható a marxista baloldal sem. 1924-ben alapították meg az ugyancsak francia mandátumterületnek számító Libanon fővárosában, Bejrútban az illegális Libanoni Néppártot, amelynek az egyik ága a következő évben egyesült a Spartacus nevű örmény szélsőbaloldali csoportosulással. Így született meg Szíria és Libanon Kommunista Pártja (SZLKP), de a vezetők a következő éveket börtönben töltötték. A párt akkor éledt újjá, amikor 1928-ban megalakult a damaszkuszi alapszervezet; a vezető szerepet ettől kezdve szíriaiak játszották, főleg miután 1932-ben a Szovjetunióban tanult karizmatikus Háled Bagdast választották meg főtitkárrá. Az illegalitásban működő, elhanyagolható támogatottságú SZLKP az 1930-as években rendkívül szoros kapcsolatban állt a Francia Kommunista Párttal, követte annak irányvonalát, ami súlyos hitelességi terhet jelentett számára nemzeti elkötelezettsége szempontjából. A baloldali Népfront 1936-os franciaországi választási győzelme nyomán a hatóságok legalizálták az SZLKP működését, de a második világháború kitörésekor a pártot ismét törvényen kívül helyezték, a vezetőit pedig bebörtönözték. A kommunista politikusok csak 1941-ben, Szíria Vichy-Franciaország uralma alóli felszabadulása után nyerték vissza szabadságukat. 1944 nyarán a párt szíriai és libanoni ága szervezetenként is kettévált, s Bagdas maradt a Szíriai Kommunista Párt főtitkára.

Szintén libanoni gyökerei voltak a Szíriai Szociálnacionalista Pártnak (SZSZNP), amelyet Szíriai Nemzeti Párt néven 1932 novemberében Antun Szaadé hozott létre titkos szervezetként. A párt fő törekvése a független Nagy-Szíria megteremtésére irányult, amelyet arab lakóinak közös szíriai nemzeti érzésére alapoztak volna.³³ Az első kongresszust 1935-ben rendezték meg, de novemberben a

---

³³ Ferwagner, Péter Ákos: *Antoun Saadeh and the Concept of the Syrian Nation*. In: Záhořík, Jan – Morone, Antonio M. (eds.): *Histories of Nationalism beyond Europe. Myths, Elitism and Transnational Connections*. Palgrave Macmillan, Cham, 2022. 35–51.

franciák Szaadét és a teljes vezetőséget letartóztatták államellenes konspiráció vádjával. A börtönben Szaadé elkészítette a szervezet manifesztumát, és ekkor látta el a szervezet nevét a szociálnacionalista jelzővel. Fontosabb szerepet az SZSZNP csak a második világháború és a teljes függetlenség elnyerése (1946) után fog játszani.

A két világháború közötti Szíriában már léteztek modern értelemben vett politikai pártok, amelyeknek volt programjuk, többé-kevésbé szervezett apparátusuk, kisebb-nagyobb társadalmi bázisuk, és részt vettek a hatalomért folytatott versenyfutásban. A '30-as években a Nemzeti Blokk belső konfliktusai és a pártok közötti versengés leginkább arra szolgált, hogy a földbirtokos arisztokrácia fenntartsa hatalmát a szíriai társadalom felett a vallásos és családi hálózatok aktivizálása segítségével, miközben híve volt a képviselői és demokratikus intézményeknek. A kor többpártrendszere a szabad sajtó virágzását eredményezte, amely kritikus hangot ütött meg a Közel-Kelet kulturális örökségével és erkölcsi állapotaival szemben. A rendkívül alacsony fokú szíriai alfabetizáció mégis a korabeli elit szűkösségéből és az ország szociális problémáival mit sem törődő célkitűzéseiből következett. Minden egyes „párt” valójában egy személy vagy egy család klikkje, társasága volt, és leginkább azért hozták őket létre, hogy egyéni ambíciókat szolgáljanak.³⁴ Ezek a viszonyok a függetlenné válás (1946) után sem sokat változtak, s csak a Baasz Párt mindenhatóvá válásával alakultak át.

Nationalist political organizations in interwar Syria

The party system of Syria between the two world wars was largely determined by colonial conditions. As the country was a French mandate, the operation of the parties was largely dictated by the struggle against colonial rule. After the large-scale anti-French uprising in 1925, the National Bloc was considered the most important national party, but it was divided by serious internal disputes. In addition, moderate and radical nationalist organizations coloured the political spectrum. A common characteristic of Syrian parties was elitism, each organization consisting only of followers grouped around a notable leader.

---

³⁴ Picard, Elisabeth: *La fin des partis en Syrie*. In: Baduel (éd.): *Les partis politiques dans les pays arabes*, 207–227.